

לפני יותר מ-7,000 שנה גילו יושבי הקווקז את היין והבינו כי הוא נוצר מתסיסה טבעית של ענבים.¹ יין מופק בעת תסיסה אלכוהולית של תירוש ענבים: הסוכר שבענב מומר בתהליך מטבולי על ידי שמרים לאתנול (המכונה אלכוהול). בקבוק יין מכיל באופן כמעט בלעדי את התוצר של תסיסת הענבים, כאשר ה"כמעט" מתייחס לגופרית דו-חמצנית (SO₂), שאותה מוסיפים כמעט לכל הינות כמעין אנטיביוטיקה, למניעת תהליכים מזיקים. בתהליך הייצור נעשה אמנם שימוש בחומרים נוספים, בעיקר לצורכי סינון וייצוב, אך אלו אינם נשמרים במוצר המוגמר.

בשונה ממרבית המשקאות האחרים, היין שבבקבוק הוא משקה "חי" וכל העת ממשיכים להתרחש בו תהליכים כימיים. זה גם מקור תכונתו המפורסמת של היין, העושה אותו ייחודי כל כך בעולם המשקאות: היכולת להשתבח עם חלוף הזמן (אם כי בפועל רק מקצת הינות משתבחים עם חלוף הזמן).

מאחר שבקבוק יין מכיל למעשה רק את התוצר של תסיסת הענבים, אזי גם הריחות והטעמים שבו מקורם בעיקר בענבים ובתהליך תסיסתם, המשולבים בריחות ובטעמים המגיעים מחביות העץ, ככל שהיין אכן בא במגע עם עץ בתהליך ייצורו. זני הענבים הרבים והמגוונים (אלפים במספר) מושפעים במידה ניכרת – יותר מכל גידול אחר – מאופיו ומתכונותיו של המקום שבו גדלו. מכאן שגם אופיו של התוצר הסופי שבבקבוק מושפע במידה רבה מתנאי גידולם של הענבים: האקלים, הטופוגרפיה, טיב המסלע והקרע, משטר המים והרוחות, המפנה לעומת השמש וכיוצא בזה.

אין דבר מרתק יותר בעולם היין מהגיוון העצום והשונות המתמדת שהוא מציע. אין בעולמנו גידול חקלאי או תוצר של גידול חקלאי, שבדומה לענבי היין וליינות המיוצרים מהם מציע מבחר עצום כל כך של סגנונות וטעמים, מה גם שמדובר במוצר שטיבו משתנה חליפות משנת בציר אחת לרעותה, בהתאם למאפייניה הייחודיים. למעשה, עולם היין מציע מגוון אין-סופי. השונות והמגוון המרתקים כל כך מתאפשרים בעיקר בשל אופייה הייחודי של גפן היין, שהתנהגותה, התפתחותה ואופי התוצרת שהיא נותנת קשורים כאמור קשר הדוק ובל ייפרד למקום ולתנאים המיוחדים שבהם היא גדלה (בצרפתית: "טרואר"). כבר בעת העתיקה הביאה חשיבות היין לחיפוש מקומות מתאימים לגידול גפני יין איכותיות, בעיקר על בסיס ניסוי וטעייה. במשך הדורות נודעו גם בארץ ישראל אזורים שבהם יוצרו

* בוגר הפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב; שותף במשרד עורכי דין בלש-בר אולפן; לימודי יין: WSET London, מכללת רמת גן ועוד; כתב יין ועורך התוכן של פורטל היין והאלכוהול "איש הענבים" (<https://grape-man.com>); מרצה בתחום היין ושופט בתחרויות יין; מחבר הספר הגנה אזורת – על אזורי יין ואזוריות בעולם והמלצות מעשיות לקראת חקיקה אזורת בישראל (2014).

1 ראו למשל Patrick E. McGovern, Ancient Wine: The Search for the Origins of Viniculture (2003).

יינות איכות ובהם גזר, אשקלון, לכיש, חלוצה, קיסריה, אזור ירושלים ושכם; יינות משוכחים נודעו, ממש כפי שמקובל כיום, על פי מקום ייצורם כגון "יין חלבון", "יין גבעון" ואחרים.² לפיכך, מקובל שסיווג איכותו של היין – ומכאן גם מחירו – מושפעים במידה ניכרת מאיכותם של הענבים ששימשו לייצורו ולכן גם מהמקום שבו גדלו הענבים. לעתים יסווג היין אף כפועל יוצא ממשך הזמן שבו שהו הענבים על הגפן בטרם נבצרו (לדוגמה: יינות בציר מאוחר), וכן על פי האופן שבו נבצרו הענבים (לדוגמה: יינות המיוצרים מענבים מובחרים שנבצרו סלקטיבית מתוך האשכולות). השפעה נוספת על איכות היין ועל מחירו (ולעתים על המחיר בלבד) נוגעת לנקודת ההשקה שבין היין לעץ בכלל, ובפרט לפרק הזמן שבו שהה היין, אם שהה, בחביות עץ (לרוב עץ אלון). מדינות רבות מסווגות את יינותיהן על פי דרגות שנקבעו מראש, בהתאמה לתקופה שבה יושן היין בחביות עץ ולעתים גם תוך התייחסות לתקופת שהותו בבקבוק בטרם יצא למכירה.

מבחינה זו, יין הוא משקה ייחודי המחייב התייחסות ייחודית מתאימה גם בחקיקה. הייחוד מתבטא במשקל הרב שיש לתת לא רק לרכיבי היין ולאריזתו, כמקובל לגבי משקאות אחרים, אלא במידה רבה למה שקדם להגעת הענבים אל היקב, כלומר: לזן הענבים, למקום הגידול וכן לסגנון היין, המושפע גם מתהליך ייצורו.³

החקיקה הישראלית הנוגעת ליין עוצבה במידה לא מעטה על ידי הרכב האוכלוסייה של המדינה והרגלי צריכתו על ידי אוכלוסייתה. הציבורים שהרכיבו את החברה הישראלית המתהווה טרם קום המדינה, ובהם האישים שעמדו בהמשך מאחורי ייסוד המדינה, באו ברובם מארצות מזרח אירופה.⁴ באופן כללי ניתן לומר, שבארצות אלה, בניגוד לאירופה המערבית, לא עמדו ייצור היין ותרבות היין במרכז ההויה. בהמשך, מעבר לעלייה מאסיבית נוספת ממזרח אירופה, הגיעה לארץ היהדות מהמרחב המוסלמי, שבו על פי רוב הוגבלה ודוכאה צריכת היין. עובדות אלו, בצד הרקע החילוני של הזרם המרכזי בציבור ובהנהגה שהתפתחה, שאצלו לא מילא יין את התפקיד הדתי-ריתואלי שהוא ממלא אצל יהודים רתיים, ובהתחשב בכך שתושביה האחרים של הארץ היו בעיקר מוסלמים, היוו כפי הנראה את הטעמים המרכזיים לכך שהקשר האיתן שהתקיים בעת העתיקה בין העם היהודי וארצו לבין היין

2 סקירה מקיפה בנושא בספרו של עמוס הדס הגפן והיין בארכיאולוגיה של ארץ-ישראל (2007).

3 כאשר מדובר בסגנון היין האפשריות מגוונות מאוד. אפשר להתייחס, למשל, ליין יבש, חצי יבש או מתוק; ליין דומם (still wine) להבדיל מיין מבעבע; וכן ליין אדום, לבן או סמוק (רוזה); ליין ששהה או לא שהה בעץ ועוד.

4 במאי 1948 מנתה האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל כ-650,000 נפש. מרבית היהודים שעלו טרם קום המדינה הגיעו מפולין, רוסיה, ליטא ורומניה. בעשור הראשון לאחר קום המדינה עלו לישראל יותר מ-900,000 עולים, מתוכם כשליש ממדינות מזרח אירופה. כ-25 שנותיה הראשונות של המדינה הגיעו במצטבר כ-50% מן העולים מצפון אפריקה, מארצות ערב ומתורכיה ועוד כ-44% ממדינות מזרח אירופה – בעיקרן רומניה, פולין וברית המועצות. ראו משה סיקרון "העלייה ההמונית" – ממדיה, מאפייניה והשפעותיה על מבנה אוכלוסיית ישראל" עולים ומעברות, 1948-1952: מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות וחומר עזר 31 (מרכזי נאור עורך, 1986); יוסף גולדשטיין ואח' העולם והיהודים ברורות האחרונים חלק ב, כרך 1: 1920-1970 (אליעזר דומקה עורך, 1999).

לא בא לידי ביטוי בסדר היום של המדינה הצעירה, לא החקלאי וגם לא התעשייתי.⁵ כאשר צמחה כאן באמצע המאה התשע-עשרה תעשיית היין המודרנית, היא צמחה מתוך יוזמות פרטיות, כמעט ללא הכוונה, השקעה או מעורבות מוסדית. כפי הנראה, גורמים אלו הם ההסבר העיקרי לפרדוקס שלפיו למרות החשיבות ההיסטורית, התרבותית והדתית של היין לעם היהודי, ועל אף תפקידו המרכזי בהוויה היהודית,⁶ נותרה צריכת היין לנפש בישראל מהנמוכות במדינות צרכניות היין בעולם.⁷

חקיקת היין הישראלית, ממש כתעשיית היין שלנו, התפתחה באופן ספורדי ומקרי למדי, ללא הכוונה של ממש. אירועים חיצוניים בעיקר הם שהתניעו את מהלכי החקיקה המעטים הקשורים בגידול גפן היין, בייצור היין, בשיווקו, בייבוא ובייצוא של מוצרי יין וכיצא באלה. חקיקת היין המסדירה בישראל אינה אלא אוסף של דינים ברמות חקיקה שונות, מפוזר, לא ממוקד ובמידה רבה – חסר. למעט תקן היין הישראלי⁸ אין בישראל דין העוסק באופן ייחודי בין או בתעשיית היין. עם זאת, דברי חקיקה לא מעטים – חוקים, תקנות, צווים ותקנים – מתייחסים, בין היתר, גם ליין. מרביתם עוסקים בהיבטים של הגנה על הציבור כצרכן מזון או כצרכן בכלל ובהיותו של היין משום מצרך מזון – ומתעלמים לחלוטין מייחודו של היין.⁹ החקיקה העוסקת בתחום הכשרות אף היא נוגעת ומשפיעה על ייצור ושיווק יין בישראל.¹⁰ מקורם של רבים מדברי החקיקה האמורים נעוץ בתקופת המנדט הבריטי, והם נקלטו עם קום המדינה אל תוך מערכת הדינים הישראלית וברבות השנים נערכו בהם שינויים והתאמות.

דבר החקיקה הישראלי העיקרי העוסק בנושא יין הוא כאמור תקן ישראלי מספר 1318 שכותרתו "יין". תקן היין הישראלי נקבע בחודש מאי 1988 ותוקן פעם אחת בלבד, באוקטובר 1994. התקן מגדיר את סגנונות היין הבסיסיים (למשל: מתוק, מוגז, מבעבע) וכן עוסק בהגדרת פרוטוקולים של ייצור, אריזה, הובלה ואחסנה. תקן היין הישראלי אינו קובע מונחים והגדרות באשר ליישון בעץ. בשנת 2013 פורסמו מסקנותיה של ועדת מומחים

5 חיים גן "העבר הרחוק כדגם לחיקוי" **grape-man** (30.7.2012) www.grape-man.com/articles.asp?NavigationID=197&ContentID=218

6 ראו נעמי סילמן **המשמעות הסמלית של היין בתרבות היהודית** (2013).

7 על פי הערכות, צריכת היין בישראל היא בין 4.5 לשבעה ליטר לנפש לשנה (על פי המועצה לגפן היין, נכון לשנת 2007). בהיעדר גוף המוסמך לרכז נתונים בנושא, אין נתונים בדוקים וחד-משמעיים. לשם השוואה, צריכת היין השנתית במדינות מערב אירופה נעה בין 30 ל-50 ליטר לנפש.

8 תקן ישראלי 1318 "יין" (31.3.2014). תקנים הם מהנורמות החקיקתיות הנמוכות בסולם החקיקה והעובדה שהוראת החוק המרכזית העוסקת ביין היא מהנמוכות במדרג הדינים מדברת בעד עצמה.

9 לפירוט הדינים ראו עידן בר אולפן **הגנה אזורית – על אזורי יין ואזוריות בעולם והמלצות מעשיות לקראת חקיקה אזורית בישראל** 93 (2014).

10 הכללה, ובכפוף כמובן לחובה להוציא תעודת כשרות על פי דין, אפשר לומר שיין כשר הוא יין שכל הרכיבים המשמשים בייצורו הם כשרים ושבתהליך הייצור שלו ביקב באו עמו במגע אך ורק יהודים שומרי מצוות.

שמינו שרי התמ"ת והחקלאות לצורך עדכון תקן היין.¹¹ במועד כתיבת דברים אלו העדכון ממתין לאישור הממונה על התקינה במשרד הכלכלה והתעשייה ביחס לחלקים המטפלים בהגדרות הכלליות של מונחים מתחום היין, בתהליכי ייצורו, בכינויי היינות ובאופני סימונם על גבי האריזות.¹²

סוגיות נוספות הקשורות בהסדרת ענף היין בישראל טרם טופלו. כך, למשל, בניגוד למצב הקיים במדינות יין רבות בעולם, החקיקה בישראל מאפשרת מצב שבו בקבוקי יין רבים המיוצרים בישראל מגיעים אל השוק בלי שעברו בדיקות מעבדה כלשהן – אפילו לא מדגמיות, ואף לא לגבי ההיבט הבריאותי של המוצר. אף הנושא רב-החשיבות של אזווריות היין – קרי: אזוורי הגידול של גפן היין – טרם הוסדר כנדרש בחקיקה. כפי שיובהר להלן, ככל הנוגע לציון האזור של גידול הענבים ולתאימות הענבים ממנו יוצר היין לאזור הגידול הנטען על גבי האריזה, היצרנים הישראליים יכולים כיום לעשות בפועל כמעט ככל העולה על רוחם.

סוגיית אזוורי היין (הזוכים בצרפת ובעקבותיה ברחבי העולם לכינוי השגור: "אפליסיונים") וסיווגם היא נדבך מרכזי בענפי היין של המדינות היצרניות ברחבי העולם. מחקרים צרכניים רבים שנערכו בעולם מלמדים כי האזור שממנו הגיעו הענבים שמהם יוצר היין (לדוגמה: בורדו, בורגונדי, שמפיין, קיאנטי, ריוחה) הוא שיקול צרכני מרכזי ברכישת יין, בעיקר משום שציבור הצרכנים מאמין – במידה לא מבוטלת של צדק – כי מקום גידול הענבים הוא נדבך מרכזי בקביעת איכותו של היין. מתברר שמבחינה זו לא השתנתה גישת הצרכנים מאז ימי קדם.

החשיבות העצומה הטמונה בפיתוח ובהסדרה בחקיקה של אזוורי יין אינה מתמצה רק בטיעון המסחרי שלפיו יין אזוורי "מוכר" (sells). לפיתוח אזוורי היין יש חשיבות רבה גם בהיבט התיירותי: תירות היין היא גורם הכנסה ותעסוקה מרכזי ברבים מאזורי היין בעולם ומגמה זו הולכת וגדלה עם השנים, בצד הגידול בתיירות העולמית בכלל. יתרה מזו, יש בנושא זה הפריה הדדית: לא רק שהצרכן מעוניין לבקר באזורי יין ולהכירם, אלא שמי שביקר בעבר כתייר באזור יין מסוים, סייר בכרמיו וביקביו, שמע את "סיפורי" היקבים והיינות מפי היצרנים וטעם את יינות האזור – ייטה בהמשך לרכוש יינות רבים יותר שיוצרו באזור שבו ביקר.

יש כיום הסכמה כללית, בעולם ובישראל, בדבר חשיבותם הכוללת של אזוורי היין. הסכמה זו משותפת למומחי יין, ליצרנים ולייננים, לאנשי המסד העוסקים בתחום, לאנשי שיווק, לנציגי המדיה ולצרכנים. ההסכמה הזו, בדבר החשיבות של מקור הענבים והיתרונות השיווקיים שבסיווג אזוורי היין, משותפת הן לארצות "העולם הישן" והמסורת של היין – קרי: מדינות מערב-אירופה שבהן נוצרו אזוורי יין מובנים במשך מאות שנים (ויותר) של גידול

11 תקציר של המלצות הוועדה פורסם במסגרת הודעה לציבור 1223-0045-2012 של משרד הכלכלה.

12 הצעת הרביזיה לתקן היין (ת"י 1318) – החלק הראשון והשני, הועברה לאישור הממונה על התקינה במשרד הכלכלה והתעשייה. יצוין כי הנוסח הקיים של התקן אושר מחדש בחודש מרץ 2014 במסגרת אישור מחדש של תקנים ותיקים רבים על ידי מכון התקנים, בעקבות ממצאי מבקר המדינה קובץ דוחות ביקורת לשנת 2011, התשע"ב 258-259 (2011).

ענבי יין – והן לארצות "העולם החדש" של היין, המשתרע בעיקר על פני יבשת אמריקה, אוסטרליה, ניו-זילנד ודרום-אפריקה והכולל גם את ישראל של תעשיית היין המורדנית. בארצות אלה קמו במאתיים עד מאתיים וחמישים השנים האחרונות ענפי יין מאפס, כפי שהתרחש אף בארצנו.

כמעט בכל המדינות יצרניות היין בעולם יש מסגרת חקיקתית המסווגת את אזורי היין ומסדירה אותם באמצעות תבחינים מובנים, בקרה ופיקוח. לעתים ההסדרה כוללת גם סיווגים בהתאם לתקופת ההתיישנות של היין, בעץ ובקבוק עצמו טרם שיווקו לצרכן, אולם בניגוד לסיווג על פי אזורי יין, סיווג מסוג זה אינו נתפס כמחויב המציאות. אופן ההסדרה משתנה ממדינה למדינה; ההבדלים בולטים במיוחד בהשוואה בין העולם הישן של היין, החוסה כיום תחת המסגרת הנורמטיבית של האיחוד האירופי,¹³ לבין העולם החדש, החופשי יותר מבחינת תוכני החקיקה. בשל חשיבותם, הכינויים של אזורי גידול חקלאיים בכלל ואזורי גידול ענבי יין בפרט זוכים להגנה בינלאומית, מכוח אמנות והסכמים ובהם "הסדר ליסבון" משנת 1958.¹⁴ גם מדינת ישראל חתמה על הסדר ליסבון, ובעת חתימתה ביקשה להגן על מותג ההדרים Jaffa. ישראל אף חוקקה חוק ליישום הוראות האמנה,¹⁵ אך כינוי המקור Jaffa נותר עד היום כינוי המקור היחיד המוכר על פי ההסדר.¹⁶

על רקע זה קשה להבין מדוע טרם נעשו בישראל צעדי חקיקה ממשיים לקראת סיווג מחייב של אזורי היין ומדוע טרם בוצעו פעולות ממשיות באשר לפיקוח על השימוש בשמות אזורי היין על תוויות של בקבוקי יין המיוצרים בישראל. במיוחד קשה להבין זאת נוכח שימוש מסחרי נרחב בשמות אזורי הגידול ובהתחשב בכך שאזורי גידול ישראלים נוהגים לאגד יחדיו את חבריהם לקידום של תיירות יין ולעריכת פסטיבלים אזוריים.¹⁷ לעניין מקורם של הענבים, תקן היין הישראלי קובע בסעיף 107.2.2 כדלקמן:

יין שיוצר מענבים שמקורם באחד האזורים שצוינו בתקנות שפורסמו על ידי הרשות המוסמכת, מותר לסמנו בשם האזור (או בשם אזור המשנה), בתנאי שלפחות 85% מהענבים מקורם מאותו אזור (או מאותו אזור משנה). אימות סימון זה ייעשה באמצעים מנהליים.

13 דבר החקיקה המרכזי של האיחוד האירופי בתחום היין, החולש על חקיקת היין המדינתית, הוא Council Regulation 479/2008, 2008 O.J. (L 148) 1; התקנות שהותקנו על פיו הן Commission Regulation 607/2009, 2009 O.J. (L 193) 60.

14 הסדר ליסבון בדבר הגנת כינויי מקור ורישומם הבין-לאומי, כ"א 21, 649 (נפתח לחתימה ב-1958). להרחבה בנושא הגנה בינלאומית לכינויי מקור של אזורי גידול חקלאיים ראו הגנה אזורית, לעיל ה"ש 9, בעמ' 35-40.

15 חוק הגנת כינויי מקור וציונים גאוגרפיים, התשכ"ה-1965, והתקנות על פיו.

16 להרחבה בנושא הגנה משפטית בינלאומית על אוכל, ציונים גאוגרפיים ועוד, ראו מאמרו של תומר ברודי "על המשפוט של תרבות האוכל הגלובלית: היש למשפט הבינלאומי תפקיד בהגנה על מסורות קולינריות ובקידומן?" בכרך זה.

17 חבל היין של הרי יהודה אף יצר לעצמו סיווג אזורי וולונטרי במטרה למתג ולשווק את יינות האזור, אך סיווג זה אינו מיושם בפועל. יצוין כי בכנס יין אזורי שנערך מטעם המועצה האזורית מטה יהודה והיקבים החברים במועדון יקבי מטה יהודה, אשר התקיים בחודש נובמבר 2016, נמסר כי הגורמים הנ"ל בודקים כעת אפשרות של יצירת סיווג אזורי שיהיה מוכר מכוח הדין.

התקן אינו קובע את האמצעים המנהליים ולשם כך יש צורך לפנות לדברי חקיקה אחרים כמו, למשל, חוק התקנים, תשי"ג-1953, פקודת סימני המסחר [נוסח חדש], תשל"ב-1972, פקודת סימני הסחורות [נוסח חדש], חוק הגנת הצרכן, התשמ"א-1981, ודינים נוספים. כפי שיפורט להלן, אף אחד מדברי החקיקה אינו נותן פתרון מעשי בידיה של רשות מוסמכת כלשהי באשר לאכיפת הוראת התקן הנ"ל.¹⁸

מפת גידול ענבי היין של ישראל הוגדרה בחקיקה לפני כארבעים שנה ולא עודכנה מאז.¹⁹ בדומה למהלכי חקיקה אחרים בתחום היין, גם כאן גורם לחץ חיצוני הוא שהביא להגדרה מסוימת של אזורי יין בישראל. היה זה איום מצד הקהילייה האירופית (כשמה אז), המגוננת בחירוף נפש על מוטיב "אזורי היין" בכלל ועל אזורי היין שבתחומה בפרט, שלפיו לא יורשה שיווקו של יין ישראלי בתחומי הקהילייה בהיעדר מפה מחייבת של אזורי היין הישראליים. בהיעדר מפה עדכנית נוצר מצב שלפיו באזורי היין המוגדרים כיום בדין נכללים גם אזורים ששנים רבות כבר לא מגדלים בהם ענבי יין וכן אזורים שכבר אינם בריבונות ישראלית. מנגד, הרשימה אינה כוללת אזורי גידול "חדשים" רבים, ושמותיהם של חלק מהאזורים אנכרוניסטי ואינו תואם את חבלי הארץ בשמותיהם המוכרים לציבור כיום.²⁰

- 18 לדיון בנושא ראו הגנה אזורית, לעיל ה"ש 9, בעמ' 117-127.
- 19 מפת גידול ענבי היין הוגדרה במסגרת התוספת הרביעית של התקנות לפיקוח על ייצוא הצמח ומוצריו (יצוא משקאות משכרים), התשל"ז-1977. הוועדה העוסקת בעדכון תקן היין דנה גם בשאלת עדכון המפה אולם טרם פורסמו מסקנותיה הסופיות בהקשר זה.
- 20 אחת הטענות המועלות כלפי היוזמה לעדכון המפה נוגעת למעמד הפוליטי של ישראל ולחשש מהחרמה בינלאומית של יינות המיוצרים באזורים שמעבר לקו הירוק. נושא זה היה לאחרונה בכותרות בעקבות יוזמתו של האיחוד האירופי לסמן תוצרת שמקורה בשטחים שמעבר לקו הירוק. לדעתו, מעבר לעובדה שחלוקת אזורי יין אינה אמורה להיות מושפעת משיקולים פוליטיים, הרי עבור אלו שיהיו מעוניינים להימנע מסימון היין שלהם ככזה שיוצר מעבר לקו הירוק, קיימים פתרונות מעשיים לסוגיה, הקשורים באופן שבו יוגדרו אזורי היין ואזורי המשנה, באופן שבו יבחר היצרן לציין את אזור הגידול, ובעובדה הבסיסית שלפיה אזכור שמו של אזור הגידול על התווית הוא וולונטרי לחלוטין: אין כל מניעה לשווק יין בלי לציין בכלל את מקור הענבים, גם אם אכן הגיעו כולם מאותו אזור. ציון אזור היין אינו חובה, אולם אם בחר היצרן לציין – עליו לציין את אזור הגידול באופן התואם את שמו המוכר של האזור, ועל מקור הענבים שביין להיות תואם את אזור הגידול שנוכח. במסגרת דיוני הוועדה לעדכון תקן היין התקבלה החלטה עקרונית לקבוע את אזורי היין על פי שיקולים מקצועיים בלבד, תוך הימנעות משיקולים פוליטיים אולם, כאמור, המלצותיה הסופיות של הוועדה טרם פורסמו. מעניין לציין בהקשר זה כי ישנם גורמים העושים שימוש פוליטי במציאות לפיה מפת אזורי היין אינה עדכנית ושמות אזורי היין אינם תואמים את החלוקה הגאוגרפית המקובלת, על מנת להוכיח לכאורה את טענתם לפיה אזורי היין נקבעו כפי שנקבעו מלכתחילה על מנת להסוות ולטשטש את העובדה כי יקבים ישראלים מייצרים יין מענבים שגדלו באזורים המצויים מעבר לקו הירוק. בהקשר זה ראו למשל *Who Profits, Forbidden Fruit: The Israeli Wine Industry and the Occupation* 24 (2011), <http://whoprofits.org/sites/default/files/WhoProfits-IsraeliWines.pdf>. טענה זו אינה נכונה לדעתי ולו בשל העובדה שכאשר נקבעה מפת אזורי היין בשנת 1977 כלל לא גדלו ענבי יין ברמת הגולן ו/או בשטחי יהודה ושומרון שמעבר לקו הירוק (ומכל מקום לא גדלו על ידי האוכלוסייה היהודית). מעצבי אותה מפה בחרו לכלול בה

הבעיה אינה מתמצה במפה שלא עודכנה. הוראות התקנות שמכוחה הוגדרה המפה חלות על פי לשונן לעניין ייצוא בלבד, ולכאורה אין התקנות מחייבות את יצרני היין הישראליים המשווקים את תוצרתם בתחומי מדינת ישראל, בנוגע לאופן שבו מציינות תוויות היין את אזור הגידול של הענבים שמהם יוצר היין. קשיים נוספים הם חוסר באמצעי פיקוח ובקרה יעילים, היעדר גוף המוסמך על פי דין לעדכון אזורי היין, וכן היעדרם המוחלט של קריטריונים מקצועיים ברורים ומחייבים באשר לקביעת גבולותיהם של אזורי היין. במילים אחרות, גם אם יוסמך גוף פלוני לעדכן את גבולותיהם של אזורי היין בישראל, להכיר באזורים חדשים ולבטל את הגדרתם של אזורים שכבר אין מייצרים בהם יין – לא יהיו בידיו תבחינים כלשהם לביצוע תפקידים אלו.

אמחיש את הבעייתיות במצב הקיים בהצגת עמדתי, שלפיה ספק אם האופן שבו היקבים בישראל מציינים כיום את אזורי הגידול על תוויות יינותיהם אכן תואם את הוראות הדין. ראשית, מפת אזורי היין נקבעה כאמור מתוקף תקנות העוסקות בייצוא וטרם הוחלה במפורש על שיווק בתחומי מדינת ישראל; שנית, על רקע היעדר הרלוונטיות של המפה, שמות האזורים שבהם היקבים משתמשים אינם תואמים לרוב את הגדרות המפה;²¹ שלישית, בהיעדר כל בקרה ואכיפה אין אלא לסמוך על ישרתם של היצרנים בשאלת ההתאמה בין אזור גידול הענבים שצוין בתווית היין לבין מקורם האמתי של הענבים שמהם יוצר. כיום אין לדעת אם יין שנטען כי ענביו גודלו באזור יין שצבר מוניטין בקרב צרכני היין (לדוגמה: כרם בן זמרה) אכן יוצר מענבים שמקורם באזור זה.²²

בישראל המודרנית, בעלת התודעה הצרכנית ההולכת ומתחזקת, ספק עד כמה ענף אחר בכלל, ובתחום המזון והאלכוהול בפרט, היה זוכה לטיפול מקל כל כך הן בהקשר של אזורי הגידול והן בכלל. כפי שצוין, בתודעה הצרכנית, המשמעות של ענבי איכות מאזור גידול בעל מוניטין היא יין איכותי ומחיר גבוה יותר. הבחנה כזו אינה קיימת לגבי משקאות אחרים. בהיעדר הגדרה חוקית מספקת ובלא פיקוח ובקרה, אין למעשה דבר המונע מהיצרנים למכור לצרכן ביוקר יין המתיימר להיות מיוצר מענבים איכותיים מאזור גידול מוכר ובעל שם, כשבפועל היין מיוצר מענבים ללא מאפייני איכות מיוחדים, שגדלו באזור גידול ממוצע ואף נחות. יתרה מזו: בהיעדר הסדרה ובקרה אין כמעט אפשרות לבקר את היצרן בהקשר זה. תופעת הזיוף של מותגי משקאות כוהליים ובהם יין היא תופעה מוכרת, אולם בענייננו אין מדובר בזיוף במובן הקלאסי של המלה. בהקשר של יינות אזוריים, המותג נותר זהה ופעולת ההטעיה מתבצעת על ידי היצרן עצמו, המשתמש בענבים שהגיעו מאזורי יין נחותים יותר או מזנים איכותיים פחות ולפיכך זולים יותר. כאשר מדובר במשקאות כוהליים (ויסקי למשל), נושא התפקיד העיקרי הוא ה"מאסטר בלנדר" או מקביליו, שמקצועיותם מתבטאת ביכולת להפיק מדי שנה משקה שטעמו זהה. הדבר שונה ביין איכותי, שתכונותיו משתנות

את כל השטחים שבשליטת מדינת ישראל, לרבות אזורים שבהם כלל לא גדלו ענבי יין וזוהי עד היום, אחת מעילות הביקורת העיקריות המוטחות כלפי אותה מפה. מכל מקום, ייצור יין מענבים הגדלים מעבר לקו הירוק החל רק קרוב לעשור מאוחר יותר.

21 יש שיטענו כי מכוח עקרון חוקיות המנהל ניתן להחיל את המפה גם על שיווק בתחומי ישראל, אולם קשה להבין מדוע לא עשה כן המחוקק במפורש כשחוקק את התקנות.

22 לדיון בנושא ראו הגנה אזורית, לעיל ה"ש 9, בעמ' 111-115.

מבציר לבציר ואמנותו של היינן מתבטאת דווקא ביכולתו לגרום ליינן לשקף את השונות של עונת הגידול, תוך כדי שמירת איכותו. מבחינה זו, היכולת לזהות יין שנעשה בייצורו שימוש בענבים מזן ומאזור גידול שונים מהמוצהר היא מורכבת יותר. השימוש בנורמות משפטיות כלליות כגון חובת תום הלב ובחוקים האוסרים באופן כללי על הטעית הצרכן אינו מספיק כדי להילחם בתופעה. לרוב, לא הצרכנים אלא דווקא גופי הביקורת הרשמיים – בין האזוריים ובין המדינתיים, כשיש כאלה – הם שמזהים את היינות ה"מזויפים" המיוצרים מענבים נחותים מבחינת הזן או אזור הגידול.

בהקשר זה אוסיף ואומר כי כיום כמעט אין בנמצא אמצעים מדעיים אמינים המאפשרים לבודד ולזהות בדיעבד, באמצעות בדיקות מעבדה, את מקור הענבים ששימשו לייצור היין. ככל שיש אמצעים כאלו, הם מורכבים ויקרים מאוד ולכן לא ישימים בהתייחס לבקרה בקנה-מידה נרחב. לפיכך, הפתרונות המקובלים בעולם לבקרה בהקשר זה מבוססים על חובת דיווח – הן לגבי הענבים שהיקב רוכש או מגדל, בהקשר של זן ומקור גידול, והן לגבי תכולת התוצר המוגמר באותו הקשר. במדינות ואזורים שבהם מוכתבים מראש גם זני הענבים וסגנון היין (הדבר מקובל לרוב ב"עולם הישן"), מתבצעים גם מבחני טעימה. הדין בישראל אינו מטיל חביות דיווח כלשהן וגורמי האכיפה כלל אינם מבקרים פרמטרים אלו. איכות יינות ישראל עולה בהתמדה בעשורים האחרונים, יינות ישראליים רבים מקבלים הכרה בינלאומית משמעותית, וגם תרבות היין בישראל התפתחה מאוד. אתרים ובלוגים לא מעטים עוסקים ביינן; יש לימודי יין מתקדמים, תאורטיים ומעשיים, במוסדות לימוד ברחבי הארץ²³ וכן קורסים רבים ואירועי טעימה; ערים ומועצות מקומיות ואזוריות רבות בישראל מארחות כיום תערוכות ופסטיבלי יין, גם אם לעתים כלל לא מייצרים יין בקרבתן; ואפילו מתקיימת בישראל תחרות יין בינלאומית (טרה וינו).

למרות כל זאת, דומה ששני דברים אינם משתנים: הראשון הוא צריכת היין, שבאורח מפתיע אינה עולה (למעט בשוליים); השני הוא יחסן של רשויות המדינה לענף היין – לא כאל ענף יצרני-חקלאי מצליח (מה גם שגפן היין היא צרכנית מים חסכונית) ובעל פוטנציאל אף בהקשרים נוספים (כתיירות), אלא כאל ענף אוטורי למדי, שאין מניעה להמשיך ולהתעלם מצרכיו ומצורכי הציבור ביחס אליו. בהקשר זה אין לנקות מאחריות גם את יקבי ישראל (ובעיקר חמשת היקבים הגדולים המייצרים יחדיו כ-75% מכמות היין), שבכל הקשור במאמצים משותפים לפיתוח ענף היין נקטו בדרך כלל גישה של "שב ואל תעשה". דומה כי הגיעה העת לשנות את החשיבה הציבורית והממשלתית כלפי ענף היין בישראל ולהתייחס אליו בחשיבות הראויה למיקומו, הן בהשוואה למקובל בעולם והן בהתאמה לחשיבותו בהיסטוריה, בתרבות ובהווייה החברתית של הארץ ושל תושביה.

23 החל משנת הלימודים תשע"ז אף נפתחה לראשונה האפשרות ללמוד בישראל לימודי יין במסגרת אקדמאית, לתואר מוסמך בינלאומי בגפן ויינונות בפקולטה לחקלאות, מזון וסביבה של האוניברסיטה העברית בירושלים.